

РОЗДІЛ 11 ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 82-311.1.09 (73)«19»МакКалерс
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-2.21>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ПРОЗІ КАРСОН МАККАЛЕРС

THE TRANSFORMATION OF THE HISTORICAL MEMORY DISCOURSE IN PROSE BY CARSON MCCULLERS

Мандзюк Р.С.,
orcid.org/0000-0002-5133-7258
аспірант кафедри теорії та практики перекладу
Ужгородського національного університету

У статті йдеться про особливості трансформації дискурсу історичної пам'яті в прозі Карсон МакКалерс як визначної репрезентантки «південної» проблематики в американській літературі другої половини ХХ століття. Творчість представників «південної школи» характеризується самобутньою концептуально-образною художньою світобудовою; вона позначена впливом реалій життя на Півдні США, а відтак – специфікою соціально-історичних умов цього регіону. Йдеться тут, зокрема, про чинник плантаторської моделі суспільної та економічної формації, що послужила підґрунтям для осмислення дискурсу історичної пам'яті Півдня. На передній план цього дискурсу, позбавленого ідеалізації, введена тема пошуку особистістю свого призначення в безперервно мінливому суспільстві. При цьому особлива роль відводиться місцю дії. Саме воно й визначає мислення й характер протагоністів, життя яких корелюється замкнутим простором південної провінції. У статті проаналізовано твори «Серце – самотній мисливець» (1940) та «Годинник без стрілок» (1961). Зосереджено також увагу на специфіці художнього конструювання простору в названих романах. Визначено, що доробок К. МакКалерс вирізняється винятковою тонкістю й поетичністю образів. Аналіз еволюції художнього простору в її прозі дає можливість виокремити традиційні й новаторські форми та моделі його мистецького втілення крізь призму увиразнення специфіки трансформації дискурсу історичної пам'яті. Місцем дії романів К. МакКалерс стає сучасний Південь з усіма його мультикультурними протиріччями й особливостями. На тлі регіонального матеріалу авторці вдалось відтворити гострі універсальні проблеми, використовуючи при цьому місцеву деталь на рівні метафори із глибоким загальнолюдським змістом.

Ключові слова: американська література, «південна школа», проза Карсон МакКалерс, дискурс пам'яті, простір.

The article refers to the transformation peculiarities of the historical memory discourse in the prose by Carson McCullers as a prominent representative of "Southern" problematic in American literature of the second half of the 20th century. Works of this "southern school" representatives are characterized by original concept-figurative artistic construction; it is marked by influence of South American life realities, and afterwards – by social-historical specific character of this region. We speak about factor of special plant model of civil and economic formation that initiated this discourse about South's historical memory. The foreground of this non-idealistic discourse is dedicated to personal searching of the purpose in constantly changing society. And the place of the action here determines the way of thinking and character of protagonists' life, related with closed space of Southern province. The most productive centers of postwar fiction in America were presented by Truman Capote, Flannery O'Connor, Peter Taylor, William Styron, Saul Bellow, J. D. Salinger, Norman Mailer, Harvey Swados, Bernard Malamud, Philip Roth and Carson McCullers. In this article we analyze Curson McCullers's works "The Heart is a Lonely Hunter" (1940) and "Clock without hands" (1961). Special attention is paid to artistic space constructions in these novels. It is determined that McCullers's works are notable for exclusive delicacy and poetical subtlety of images. The artistic space evolution in McCullers's prose gives an opportunity to single out its traditional and innovating forms and models of its artistic embodiment. The place of action of McCullers's novels – modern South with all its multicultural contradictions and peculiarities (accident, death, fear, insanity, loneliness, mob violence, terror). Novelist managed to reflect actual universal problems using metaphors with deep sense common to all mankind.

Key words: American literature, "South school", Carson McCullers' prose, memory discourse, space.

Постановка проблеми. В американській літературі самобутнім явищем постає доробок митців, які репрезентують «південну школу». Про її окремішнє вагоме значення в розвитку американського письменства свідчить тяглість літературної традиції Півдня, витоки якої при-

падають на початок ХІХ століття. Творчість авторів-південців вирізняється своєрідною концептуально-образною художньою світобудовою, позначеною впливом реалій життя на Півдні США, а відтак – специфікою соціально-історичних умов цього регіону. Йдеться тут, зокрема, про чинник

плантаторської моделі суспільної та економічної формації. Вона послужила підґрунтям для осмислення дискурсу історичної пам'яті Півдня, позбавленого ідеалізації, задля виведення на передній план теми пошуку особистістю свого призначення в безперервно мінливому суспільстві. При цьому особлива роль відводиться місцю дії. Саме воно й визначає мислення й характер протагоністів, життя яких корелюється замкнутим простором південної провінції.

Прагнення майстрів слова виразити трагічне відчуття розпаду взаємозв'язку «Я-особи» та соціуму втілилось в особливу систему образів. У її носіях химерно поєднується сила духу з жорстокістю поведінки та ганебними вчинками. Відтак патетичний тон нарації нерідко змінюється гротескністю образів та саркастичністю. Умовний світ гротеску, в якому в загостреному й перебільшеному вигляді за допомогою несподіваних поєднань віддзеркалюються кардинальні протиріччя буття людини, виступає межовим узагальненням сутності певного негативного явища, про яке той чи інший автор оповідає своєму реципієнту. Така форма художнього зображення проступає передусім у творах Вільяма Фолкнера (1897–1962), Томаса Вулфа (1900–1938), Ерскіна Престона Колдвелла (1903–1987), Роберта Пенна Воррена (1905–1989), а також у прозі представниць післявоєнного покоління – Фланнері О'Коннор (1925–1964) та Карсон МакКалерс (1917–1967). Їхні твори, що побачили світ після 1945 року, засвідчили актуальність «південної» проблематики, викладеної в оновленому трактуванні й у другій половині XX століття.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у спробі осмислення особливостей трансформації дискурсу історичної пам'яті у прозі Карсон МакКалерс як визначної репрезентантки «південної» проблематики в американській літературі другої половини XX століття.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання поетики художнього простору у творчості К. МакКалерс набуває особливої значущості. Адже на сучасному етапі розвитку літературознавства в Україні назріла потреба переосмислення специфіки художньо-мистецької реалізації моделей дійсності у творах представників різних національних літератур. Сутність авторського розуміння художнього простору проступає з такого висловлювання К. МакКалерс: «Усе, що пульсує й рухається, і ходить кімнатою, незалежно від того, що коїться, є природним і людським для письменника» [7, с. 209].

Доробок К. МакКалерс вирізняється винятковою тонкістю й поетичністю образів. Аналіз еволюції художнього простору у прозі відомої представниці «південної школи» дає можливість виокремити традиційні й новаторські форми та моделі його мистецького втілення. У цьому зв'язку доцільно підкреслити характерну ознаку американського роману XX століття, що проявляється у винятково точній локалізації подій. Чи не найбільш повно й ретельно письменниками, в першу чергу у творах Вільяма Фолкнера, Ерскіна Колдвелла, Фланнері О'Коннор та Гарпер Лі, змальовані місцини Півдня США. Місцем дії романів К. МакКалерс стає сучасний Південь з усіма його мультикультурними протиріччями і особливостями. Мисткині вдалось показати на тлі регіонального матеріалу гострі універсальні проблеми, використовуючи при цьому місцеву деталь на рівні метафори з глибоким загальнолюдським змістом [1].

У творчості видатної американської письменниці К. МакКалерс чільне місце посідає, за словами Рональда Дейвіда Екарда, зображення «концепції простору Півдня» [4, с. 1], що охоплює такі складові частини, як земля, сім'я, пам'ять, тягар минулого, відторгнення змін. Носіями цього простору постають мешканці Півдня США, які особливої ваги надають плеканню традицій. На перший погляд, усі вони – з огляду на загострене відчуття приналежності до своїх місцин зі самобутньою системою цінностей – видаються реципієнтам свого роду реакціонерами. Однак К. МакКалерс майстерно вводить у канву своїх художніх творів образи героїв, які намагаються відірватися від традиційних уявлень і узвичаєного світогляду. Вони – втілення особистостей, які націлені на пошуки метафізичного сенсу життєвого простору, а відтак готові покинути свій ріднокрай задля подорожі світом. При цьому ці мандри не обмежуються реальними вимірами, коли протагоністи втікають у вигадані, ірреальні або навіть містичні простори.

Глибокі й незворотні зміни в США загалом і Півдня зокрема наклали свій відбиток на світогляд К. МакКалерс. Як слушно підкреслили В. Переяшкін та Л. Переяшкіна, «незважаючи на складну методологію Карсон Маккаллерс, що не піддається однозначному визначенню, можна констатувати: південне життя в її романах – фрагментарна й болюча, а художній світ письменниці балансує на межі реальності й фантазмагорії. Тому гротеск і жорстокість сприймаються як найбільш природні і звичайні ознаки сучасної південної дійсності» [11, с. 209]. Звідси – доміну-

вання в творчій стратегії мисткині націленості на безпосередню фіксацію процесу розпаду усталених соціальних норм на прикладі сюжетних ліній героїв, які намагаються адаптуватись до байдужого або ж ворожого оточення. Однак в її творах відсутні настрої фатальності та детермінованості хаотичного існування у відчуженому середовищі. Певним винятком у цьому сенсі є роман «Відблиски в золотому оці», де психічна дегенерація героїв призводить до панування зловісної атмосфери й нігілістичного сприйняття сутності «Я-особи». Отже, ефект позитивності досягається завдяки відновленню в творах певного соціального та морального порядку, здатного повернути цілісність світу й гуманність зв'язків між дійовими особами. Герої, як правило, усвідомлюють сутність суспільних процесів, а відтак спроможні визначити своє місце в соціумі.

Як це властиве репрезентантам «південної школи», місце дії у прозових текстах К. МакКалерс (збірки оповідань «Балада про невеселий шинок», 1951; «Серце в заставі», 1972; романи «Серце – самотній мисливець», 1940; «Відблиски в золотому оці», 1941; «Учасниця весілля», 1946; «Годинник без стрілок», 1961) зазвичай обмежується маленьким південним містечком зі своїм герметично замкнутим простором. Час, у свою чергу, стискується до внутрішніх переживань протагоністів. У цілому багатомірне використання гротеску в художній структурі прози К. МакКалерс постає однією з найбільш стійких естетичних особливостей кращих зразків «південної школи» в американській літературі.

Роман «Серце – самотній мисливець» («The Heart Is a Lonely Hunter») К. МакКалерс вийшов друком 1940 року. Йдеться про дебют американської авторки, який приніс їй світове визнання. На відстані часу роман не втрачає своєї актуальності. Реципієнта зворушує передусім чутливість мисткині до соціальної кривди, а відтак – співпереживання стосовно долі героїв, які зазнають життєвих негараздів. Названий твір, без сумніву, постає свідченням високого художнього рівня прози К. МакКалерс, яку літературознавці аргументовано зіставляють із текстами, зокрема, Тоні Моррісон (1931) [3, с. 177].

Проза К. МакКалерс позначена реалістичністю художніх деталей, лаконічністю мови нарративу, що надає їй кінематографічного характеру. Примітний факт: роман «Серце – самотній мисливець» 1968 року успішно екранізував відомий американський кінорежисер Роберт Елліс Міллер (1927–2017). Аналізований твір пропонує реципієнтові переконливу картину як середовища,

в якому рухаються персонажі, так і їхнього багатого внутрішнього світу. При цьому мисткиня окреслює широкий соціальний контекст представленої художньої світобудови. У маленькому провінційному містечку штату Джорджія, змальованому в романі К. МакКалерс, годі відшукати улюбленців долі. Герої твору – справжні невдахи. Біфф, власник ресторану, потерпає від болю внаслідок пережитої родинної трагедії. Його заклад часто відвідує Джейк – алкоголік і агітатор лівих політичних позицій. Тринадцятирічна Мік Келлі мріє про музичну кар'єру, вона хоче написати симфонію та стати диригентом оркестру. На прикладі цього образу авторка майстерно зображує примарність перспектив бідної дівчини у провінції, яка, до того ж, змушена дбати про молодших братів і сестер. Кризовий стан героїні поглиблюється через ізоляцію з боку своїх однолітків.

Письменниця змушує читача замислитись над слушністю знаного твердження про те, що Америка – це країна необмежених можливостей для всіх її мешканців. Певною розрадою для містян є гравірувальник Джек Сінгер, який орендує кімнату в будинку сім'ї Келлі. Він – ідеальний слухач, якому інші дійові особи зв'язують усі свої проблеми. Щоправда, брати активну участь у діалозі Джек Сінгер не може, оскільки є глухонімим. Тому він лише зрідка занотовує свою реакцію на папері. Джек Сінгер намагається подолати бар'єри неповноцінного існування, але вмирає в лікарні для божевільних. Тоді його друг Біфф Бренон здійснює акт суїциду: впродовж багатьох років він ділився з Джеком своїми мріями, а тепер втратив і цю підтримку. Отже, невелика громада містечка на Півдні США живе у вирі буденних подій. Ритм життя рідко зазнає змін, що безпосередньо впливає на екзистенціалістське світобачення героїв твору.

До речі, у своїй оцінці критики нерідко докоряють К. МакКалерс у надмірному песимізмі [2, с. 40; 5, с. 122; 9, с. 155]. З іншого боку, твори письменниці, в тому числі роман «Серце – самотній мисливець», не містять і не пропагують фаталістичну зневіру. Авторці йдеться передусім про розкриття багатогранності образів із проекцією на їхні індивідуально-психологічні прояви. Їй вдалося відтворити тонкощі душі людини, яка відчуває свою інакшість, а водночас і самотність. У свою чергу, причиною несправедливості постає егоїзм, притаманний персонажам. Така ціннісна орієнтація руйнує міжособистісні контакти. Герої роману байдужі до того, що переживає ближній. Тільки трагедія здатна відкрити їхні очі, втім, як правило, для належної реакції стає вже надто пізно. Ілюстративним у цьому плані є образ Джека Сінгера.

К. МакКалерс не оминає увагою в романі расове питання. Населення американського Півдня у середині ХХ століття переважно було нетерпиме до чорношкірих, які зазнавали дискримінації та соціальної ізоляції. І тут позиція авторки чітка й однозначна, оскільки спрямована на підтримку афроамериканців. Про це свідчать, зокрема, постаті Портії, служниці родини Келлі, та її батька – Бенедикта Коупленда, чуйного лікаря та громадського діяча. Він усвідомлює своє покликання:

«All of his life he knew that there was a reason for his working, he always knew that he was meant to teach his people. All day he would go with his bag from house to house and on all things he would talk to them» [8, с. 74] / «Усе своє життя він знав, для чого він працює. Він завжди знав, що покликаний вчити свій народ. Цілий день він ходив зі своєю валізою від будинку до будинку і розповідав про все на світі» (переклад – Р. М.).

Бенедикт Коупленд прагне пробудити свідомість чорношкірих мешканців міста, проте його ініціативи закінчуються побиттям натовпом білих. Голос афроамериканців чути в романі на повну силу. Вони вказують на гріхи, вчинені суспільством проти них. Не буде перебільшенням, якщо стверджувати: широке прозове полотно сприяло скасуванню расової сегрегації в США у 60-х рр. ХХ ст. [10, с. 616].

Своїм останнім романом «Годинник без стрілок» («Clock Without Hands», 1961) К. МакКалерс вписала на літературній мапі «південної школи» нове місце – Мілан у штаті Джорджія. Йдеться про спокійну місцину, яка є прихистком для дев'ятисот осіб. Цей твір також живиться минулими Півдня, яка органічно пов'язана з теперішнім. З-поміж героїв роману К. МакКалерс виділяється Дж. Т. Мелоун – дрібний власник аптеки в Мілані. Скупим на успіхи та досягнення є й його життя, що точиться навколо приписування ліків та продажі гумових панчох. Однак він є носієм особистої недолі, оскільки вмирає повільною смертю від лейкозу.

Творчість К. МакКалерс істотною мірою відображає дух періоду економічної депресії. Вона, як і Вільям Фолкнер, належить до авторів, з-під пера яких постали взірці «південної готики» як літературного жанру. Проте їхній доробок позначений істотними відмінностями. Художній світ автора роману «Місто» («The Town», 1957) сповнений темними барвами. Натомість тексти Карсон МакКалерс пронизані м'яким світлом, що окреслює шлях її героїв у лабіринті життя. Так, якщо у творі В. Фолкнера герой розбиває

свій годинник, щоб вирватися із в'язниці часу, то К. МакКалерс змальовує образ протагоніста-аптекаря таким чином:

«He was a man watching a clock without hands» [6, с. 106] / «Він був людиною, яка дивилась на годинник без стрілок» (переклад – Р. М.).

Відмінність від роману В. Фолкнера примітна не тільки в різній інтерпретації змальовуваних образів, але й у невідповідності схематично представлених К. МакКалерс героїв тій складній проблематиці, яку письменниця прагне донести читачеві. У широкому прозовому полотні «Годинник без стрілок» К. МакКалерс сюжет не є розгалуженим. Звідси – незначна кількість дійових осіб. Вони зображені із завуальованою іронією, яка не містить зловмисності, але, втім, без зайвих прикрас. Обмаль у романі і так званих «нечуваних» подій. Герої роману «Годинник без стрілок» мало знають один про одного. Ба більше – їм не вдається пізнати самих себе. Їхні взаємини із друзями та ворогами засновані на непорозуміннях, помилках і обмані. Звісно, і в Мілані є скандали, перелюби, самогубства та вбивства. Проте й ці ситуації письменниця показує читачеві на рівні звичайних, буденних явищ. Натомість повсякденності К. МакКалерс віддає належне. Так, опису сніданку самотньої літньої людини відведено шість сторінок тексту. Чимось буденним постає також смерть, яку герої зустрічають наодинці. Натяк на тотальне відчуження містить і саме прізвище головного героя, яке можна відчитати «I am alone» – «Я – самотній». Загалом у творах К. МакКалерс документальна соціально-критична деталь, як правило, постає елементом гротескної алегорії.

Висновки. Важливу роль у творчій світомоделі К. МакКалерс відіграє художня деталь, яка, з одного боку, відмежовує реципієнта від абстрактного простору ірраціональної образності, а з іншого – наближає його до розуміння неоднозначності зображуваних письменницею подій, явищ і світоглядних позицій. Звідси – акцентована увага авторки до опису інтер'єру приміщень, зокрема кав'ярень, нічних вулиць, що демонструє чітку відмінність у структурній специфіці простору урбанізованого середовища, з одного боку, та сільської місцевості – з іншого. Крізь таку призму письменниця висвітлює соціально-психологічні особливості особистості тієї чи іншої постаті. Йдеться про героїв-маргіналів – злочинців, убивць, згубних жінок, садомазохістів. Однак не всі протагоністи обирають життя поза загальноприйнятими суспільними нормами. Навпаки, на сторінках збірок оповідань і романів зустрічаються протагоністи, які ціною самоізоляції відчужуються від індивіду-

умів, які втрачають свої людські риси. При цьому незмінним залишається зосередження на екстремальних кризових ситуаціях у просторі, що максимально сприяє побудові уявлень із боку реципієнта про події й явища, які перебувають в епіцентрі мистецьких зацікавлень К. МакКалерс.

Аналіз прози К. МакКалерс дає підстави дійти висновку: персонажі твору, яких роздирають внутрішні суперечності, виписані мисткинею реалістично й водночас гротескно. При цьому письменниця самотньо представляє реципієнтові феномен пам'яті носіїв культури американського Півдня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Apropos Carson McCullers. Mit einem Essay von Peter Henning. Frankfurt am Main : Verlag Neue Kritik, 1997. 138 p.
2. Cook R. M. Carson McCullers. New York : Frederick Ungar Publishing Co., 1975. 150 p.
3. Duvall J. N. Race and White identity in southern fiction: from Faulkner to Morrison. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 194 p.
4. Eckard R. D. The Sense of Place in the Fiction of Carson McCullers. Phil. Diss. Ball State University, 1975. 160 p.
5. Evan O. W. The ballad of Carson McCullers: a biography. New York : Coward-McCann, 1966. 220 p.
6. McCullers C. Clock without Hands. London : Cresset Press, 1961. 262 p.
7. McCullers C. The Flowering Dream, Notes on Writing. The Mortgaged Heart, ed. by Margarita G. Smith. Boston : Houghton Mifflin, 1971. P. 274–282.
8. McCullers C. The Heart Is a Lonely Hunter. Boston–New York : A Mariner Book, 2000. 368 p.
9. Proehl K. Coming of Age in the Queer South: Friendship and Social Difference in The Heart Is a Lonely Hunter. *Carson McCullers in the Twenty-First Century; [ed. by Alison Graham-Bertolini, Casey Kayser]*. Palgrave Macmillan, Cham, 2016. P. 143–156.
10. Rubin L. D. The Literary South. New York : Wiley, 1979. 735 p.
11. Переяшкин В.В., Переяшкина Л.Н. Метаморфозы традиции: художественные «аберрации» Карсон Маккаллерс. *Университетские чтения*. Пятигорск, 2016. С. 204–209.

УДК 82.1.111-3.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-2.22>

МЕТАНАРАТИВ ПРО ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЛІТЕРАТУРУ В РОМАНАХ П. АКРОЙДА

METANARRATIVE ABOUT WRITERS AND LITERATURE IN P. ACKROYD'S NOVELS

Назаренко Н.І.,

orcid.org/0000-0002-7714-6214

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології

Маріупольського державного університету

Дегерменджи А.Д.,

orcid.org/0000-0001-9852-8409

магістр кафедри англійської філології

факультету іноземних мов

Маріупольського державного університету

У статті розглядається принцип метанаративу як феномен літератури постмодернізму на прикладі романів сучасного англійського письменника Пітера Акройда. У своїх романах письменник відображує широке коло проблем: співвідношення в художній творчості правди і вимислу, істини в реальному житті і в мистецтві, історії та сучасності; взаємозв'язок минулого і сьогодення в долі особистості й суспільства; проблема часу як історичної та філософської категорії.

Основою даного дослідження є його романи «Велика Лондонська пожежа», «Заповіт Оскара Уайльда», «Чаттертон».

Під час аналізу було використано біографічний, нарративний, текстуальний методи аналізу. У ході дослідження було визначено, що метанаратив – це універсальна система понять та символів, спрямованих на створення єдиного типу зображення, це особливий тип дискурсу, що прагне ствердитись як істинний та справедливий. Водночас було встановлено, що у творчості П. Акройда принцип метанаративу є провідним, який більшість дослідників творчості П. Акройда аналізують із точки зору «історіографічного метатекста», що уможлиблює переосмислення митцем історичного минулого (інколи у пародійній формі). П. Акройд поєднує написання класичних науково-популярних біографій зі створенням біографічних романів, у яких сміливо експериментує з можливостями, що пропо-